

ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΤΟΥ ΘΡΥΛΟΥ

Κίτσου Α. Μακρῆ

Ἄδερφ' εὐτός ὁ λοῖσμός κ' εὐτῆ ἢ μεγάλ' ὀδύνη
ὥστε νά βρίσκεις ἔπαδά στή χώρα δέ σ' ἀφίνει.
Πάντα θέ νά σέ τυρανᾷ, χειμῶνα-καλοκαῖρι
ἀν δέ μακρύνης ἀπό πᾶ, νά πάης σ' ἄλλα μέρη.
πού νά ἰδῆς τόπους ὁμορφους, πού δά ὀέ τσοῖ κατέχεις,
γιατ' εἶσαι μ' ἓνα λοῖσμό, πάντα μίαν ἔγνοιαν ἔχεις·
νά ἰδῆς στάξένα, στά μακριά, τί κάνουν, πῶς περνοῦνε,
εἶντα λογῆς πορεύονται κ' εἶντα λογῆς μιλοῦνε·
νά ἰδῆς ἀντέθια ἀλλουνῶν εἶντα λογῆς ἀλλάσσουν,
πῶς πράσσουν εἰς τά νιόταν των, πῶς πράσσουν σά γεράσουν.
Βρύσαις νά ἰδῆς καί ποταμούς, χῶρες, χωριά καί δάση
νά σοῦ φανῆ παράξενο ὁ κόσμος πῶς ἀλλάσσει.

Αὐτά τά λόγια τοῦ Πολύδωρου, τοῦ φίλου τοῦ Ἐρωτόκριτου στό ὁμώνυμο ἔργο τοῦ Βιντζέντζου Κορνάρου ἐκφράζουν ζωντανά τήν τάση τῆς ἀνθρώπινης χῆς, τῆς ἑλληνικῆς εἰδικότερα, πού οἱ λόγοι τῆς κόλλησαν τῆ σχολαστικῆ ἐκέττα "τό φιλαπόδημον". Ἀπό τόν πανάρχαιο μῦθο τοῦ Ὀδυσσεά ὡς τούς σημερινούς "ἀπόδημους", πού ὑπάρχουν σέ κάθε γωνιά τῆς γῆς, ἡ ἴδια τάση τῆς γῆς. Βέβαια δέν εἶναι ὁ "λοῖσμός" νά ἰδῆ "τόπους ὁμορφους πού δά ὀέ τσοῖ κατέχει" πού κάνει τό μικρό χωριατόπουλο νά ξεκινάει γιά τά ξένα. Ξέρουμε ἄλλωστε, ~~ἄλλωστε~~, πόσο τόν δέρνει ὁ καῦμός τῆς πατρίδας· πάμπολλα εἶναι τ τραγούδια τῆς ξενιτιᾶς πού ἐκφράζουν αὐτόν τόν καῦμό.

Τήν ξενιτειά, τήν ἀρφανιά, τήν πίκρα, τήν ἀγάπη
τά τέσσερα τά ζύγιασαν, βαρύτερα εἶν' τά ξένα.

Ἡ φτώχεια τοῦ τόπου τούτου, οἱ περιορισμένες δυνατότητες γιά προκοπή κάνουν τό δραστήριο παληκάρι ν' ἀφίσει δικούς καί φίλους καί νά πάει σ' μακρινές πολιτεῖες ὅπου οἱ ὀρίθωντες εἶναι ἀνοιχτοί. Ταξειδεμένοι πού ἐπιστρέφουν περιγράφουν μέ ζωηρά χρώματα τίς μεγάλες αὐτές πολιτεῖες, τίς γμάτες πλοῦτο καί δόξα. Βλέπει τῆ φτώχεια πού τό περιζώνει καί κάνει μιά

σύγκριση. Ἡ σύγκριση αὐτή ἦτανε πῶς καταθλαπτική τὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας. Ἔτσι ἡ Βενετιά, ἡ Πόλη, ἡ Βιέννη, τόσες ἄλλες πολιτεῖες γίνονται κέντρα οἰκονομικῆς δραστηριότητος τῶν Ἑλλήνων οἱ ὅποιοι ζυμώνονται καὶ μέ τὰ προοδευτικά ἰδεολογικά ρεύματα τῆς ἐποχῆς τους. Συγχρόνως τὰ προοδευμένα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἔρχονται σὲ ἐμπορικὴ συναλλαγὴ μέ τοὺς τόπους αὐτούς. Ἔτσι φτάνει καὶ ὡς τίς πολιτεῖες καὶ στὰ χωριά μας ὁ θρύλος γιὰ τίς μεγάλες πολιτεῖες μέ τὰ παλάτια καὶ τίς ἐκκλησιές, τίς ἀπέραντες πλατεῖες τους καὶ τὰ φοβερὰ κάστρα τους. Τὰ ἀργοκίνητα μεταφορικά μέσα τῆς ἐποχῆς τους μεγαλώνουν τὴν ἀπόσταση. Ἐντὺ γύρω ἀπὸ τὸ ὄνομα κάθε πολιτείας πλάθεται ἓνας παράξενος μύθος. Λογῆς κεντήματα, βαρύτιμα ὑφάσματα, χρυσαφικά, πολύτιμες πέτρες κι' ἄλλα καλὰ πού στέλνουν ἢ φέρνουν οἱ ξενιτεμένοι, ἀνάβουν τὴ φαντασίαν τῶν ταπεινῶν ραγιάδων.

Κοιμήσου, πού παράγγειλα στήν Πόλη τὰ χρυσά σου
 στή Βενετιά τὰ ροῦχα σου καὶ τὰ διαμαντικά σου
 Κοιμήσου, πού σοῦ ράβουνε τὸ πάπλωμα στήν Πόλη
 καὶ σοῦ τὸ τελειώνουε σαρανταδυό μαστόροι,

ἔτσι νανουρίζει ἡ μητέρα τῆ μικρῆ της κόρη.

Ἡ ἴδια ἀτμόσφαιρα θαυμασμοῦ ὑπάρχει καὶ στίς λαϊκῆς ἀναπαραστάσεις τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας στοὺς τοίχους τῶν παλιῶν σπιτιῶν. Ἡ Βενετιά καὶ ἡ Πόλη στό σπίτι τοῦ Γεωργίου Σβάρτς στ' Ἀμπελάκια, ἡ Βιέννη στό σπίτι τοῦ Ἀβραμόπουλου στό ἴδιο χωριό, ἡ Πόλη στό σπίτι τοῦ Μανζῆ στήν Καστοριά, ἡ Μασσαλία σ' ἓνα σπίτι τῆς Βέρροιας, καὶ πάλι ἡ Πόλη στή Δράκια, εἶναι μερικῆς ἀπὸ τίς ἀναπαραστάσεις αὐτές. Πάμπολλες ἄλλες ἀσφαλῶς θά χάθηκαν καθὼς γκρεμίζονται τὰ παλιά σπίτια. Ἀξίζει τὸν κόπο νά σταθοῦμε κάπως περισσότερο μπροστά στίς ζωγραφιές αὐτές.

Τὸ πρῶτο πού θά παρατηρήσουμε εἶναι ὅτι ἔχουμε μπροστά μας ἔργα φαντασίας. Δέν πρόκειται γιὰ πιστῆς ἀπεικονίσεις τῶν πόλεων αὐτῶν ἀλλὰ γιὰ ἐλεύθερες δημιουργίες, βασισμένες βέβαια, σὲ μερικά χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα. Τὰ μεγάλα παλάτια καὶ τὸ ἀνήσυχο λιμάνι τῆς Βενετίας, τὸ ὄμορφος τῶν μιναρέδων τῆς Πόλης, οἱ εὐρύχωρες πλατεῖες μέ τίς χαρακτηριστικῆς βρύσες τῆς Βιέννης, ὀρίζουν μέ σιγουριά τὸν κάθε τόπο. Ἀνάλογα ὅμως μέ τὴν ἐπιφάνεια πού πρόκειται νά διακοσμηθῇ, ἡ σύνθεσις ἀλλάζει, προστίθενται ἢ ἀφαιροῦνται τμήματα τῆς εἰκόνας ἢ ἀλλάζουσι οἱ ἀναλογίες. Κύριο γνώρισμα ὅλων αὐτῶν τῶν ἔργων εἶναι ἡ ὑπερβολή. Ἡ φαντασία τοῦ λαϊκοῦ καλλιτέχνη, ξαναμμένη ἀπὸ λογῆς διηγήσεις πλάθει τίς πολιτεῖες στό κλίμα ἑνὸς ἀπλοῦ θουμασμοῦ. Βέβαια καὶ ἐδῶ θά ὑπάρχουν πρότυπα, ὅπως σ' ὀλόκληρη τὴ λαϊκῆ ζωγραφικῆ. Κάποιες χαλκογραφίες ἴσως, παλιότερα ἔργα ἀσφαλῶς, εἶναι ἡ ἀφετηρία τοῦ λαϊκοῦ καλλιτέχνη. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα ὅμως, ξανοίγεται σ' ἓναν ἐλεύθερο κόσμον καὶ ζωγραφίζει, ὅχι τὴν ἀλήθεια πού - ἄλλωστε - ποτέ του δέν ἀντίκρυσε ἀλλὰ τὴν ἀλήθεια πού κι' αὐτός καὶ οἱ πελάτες του ζοῦν μέ τίς διηγήσεις καὶ μέ τίς προσθήκες τῆς φαντα-

σίας τους. Οί λαϊκές ἀπεικονίσεις τῶν μεγάλων μακρινῶν πολιτειῶν μοιάζουν μέ τις περιγραφές τῶν παραμυθιῶν, ὅπου ὅλα εἶναι τυλιγμένα μέσα σέ μιάν ἀτμόσφαιρα μαγείας. Οί μιναρέδες ὑψώνονται σ' ἓνα ἀπίθανο ὕψος, οί κῆποι πλημμυρίζουν ἀπό πλῆθος δέντρα, κάθε λογῆς πλοῖα γεμίζουν τά λιμάνια. Τά χρώματα μέ τόν πλοῦτο καί τή λάμψη τους τονίζουν κι' αὐτά τόν παραμυθένιο χαρακτήρα τῆς εἰκόνας. Ἔτσι, στά σπίτια τῶν χωριῶν τῆς Ἑλλάδος, οί πολιτεῖες παίρνουν μιὰ καινούργια ὄψη, μένουν ὅμως πάντα διακόσμηση, γιατί βασικός σκοπός τους εἶναι νά στολίσουν τόν "καλόν ὄντά".

Χωρίς τά δύσκολα καί κουραστικά ταξείδια, χωρίς τίς πίκρες τῆς ξενιτειᾶς, μένοντας στήν ἀγαπημένη πατρίδα, οί παλιοί χωρικοί ταξειδεύουν μέ τῆς τέχνης τό μαγικό χαλί, σέ "χῶρες, χωριά καί δάση" ὅπου ὁ "κόσμος ἀλάσσει" σύμφωνα μέ τῆς δικῆς τους φαντασίας τίς προσταγές.

Με